

K R O N I K A

Jubileusz Profesora Mieczysława Basaja

Profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego Mieczysław Basaj należy do wybitnych uczonych-slawistów, a przede wszystkim bohemistów-językoznawców. Urodził się 6 lutego 1932 roku w Jarosławcu (dawne województwo zamojskie). W latach 1951–1955 studiował bohemistykę na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie uzyskał tytuł magistra filologii słowiańskiej (specjalność: bohemistyczna). Jego głównym nauczycielem był najwybitniejszy powojenny slawista Zdzisław Stieber.

Pracę zawodową rozpoczął w 1956 roku jako lektor języka polskiego na Uniwersytecie im. Karola IV w Pradze. W byłej Czechosłowacji przebywał do 1957 roku, kiedy powrócił do Warszawy i pracował w Instytucie Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych uzyskał w 1965 roku na podstawie rozprawy pt. *Bohemizmy w języku pism Marcina Krowickiego*. Osiem lat później habilitował się na podstawie książki *Morfologia i składnia liczebnika w języku czeskim do XVI wieku*. Uwieńczeniem sukcesów zawodowych Mieczysława Basaja były nominacje profesorskie, jakie otrzymał: najpierw w 1986 roku został profesorem nadzwyczajnym, a w roku 1993 mianowano go profesorem zwyczajnym.

Dorobek Profesora jest znaczący, obejmuje bowiem blisko 200 publikacji. Są to głównie artykuły, rozprawy i recenzje, w tym kilka książek, dwie monografie, jeden podręcznik oraz dwa słowniki. Jego zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół problematyki slawistycznej i dotyczą: zapożyczeń czeskich w języku polskim, rozwoju liczebnika w językach słowiańskich, kształtowania się słowiańskich języków literackich, historii badań nad językami słowiańskimi oraz frazeologii.

W pierwszym okresie pracy naukowej głównym tematem zainteresowań naukowych Profesora były wzajemne kontakty języków słowiańskich. Wśród opublikowanych prac znajdują się m.in. monograficzne artykuły opisujące bohemizmy w utworach B. Georgevichiusa i w tzw. *Zielniku Familiarza*, a przede wszystkim obszerna rozprawa pt. *Bohemizmy w języku pism Marcina Krowickiego* z 1966 roku. Studia te wchodzą w zakres szeroko zakrojonego badania wpływów czeskich na polszczyznę i dotyczą zagadnień bardzo ważnych dla jej historii.

Niejako poszerzeniem tych podstawowych badań jest kilka artykułów na temat kontaktów polsko-(czesko-)ruskich, z których *Stan i perspektywy badań nad wpływami polskimi na język rosyjski* stanowi próbę zestawienia polskich pożyczek leksykalnych.

Z zaprezentowanych tu prac Profesora M. Basaja wypłynął pomysł sporządzenia słownika bohemizmów w języku staropolskim. Wspólnie z udziałem Profesora Janusza Siatkowskiego ukazywał się w odcinkach od roku 1964 do 1979 pt. *Przegląd wyrazów uważanych w literaturze naukowej za bohemizmy*.

Zainteresowania Profesora stopniowo ewoluowały w kierunku badań nad rozwojem liczebnika słowiańskiego. Świadczą o tym liczne publikacje, dotyczące frazeologizmów liczebnikowych w języku czeskim i polskim, a także tendencji rozwojowych liczebników słowiańskich z pozycji składniowej. Owocem tych zainteresowań stała się rozprawa habilitacyjna zatytułowana *Morfologia i składnia liczebnika w języku czeskim do końca XVI wieku*, która jak dotąd jest jedyną w językoznawstwie rozprawą poświęconą czeskiemu liczebnikowi. Stanowi również gruntowne opracowanie całego działu gramatyki historycznej języka czeskiego. Daje ona bowiem bardzo bogato udokumentowany obraz rozwoju morfologii i składni czeskiego liczebnika od czasu pojawienia się pierwszych wielkich tekstów czeskich do czasu klęski pod Białą Górą.

Obok przedstawionych tu zainteresowań badawczych Profesor równocześnie rozpoczął badania w zakresie kształtowania się słowiańskich języków literackich. Problematyki tej dotyczą m. in. artykuły, które stanowią zamknięty krąg tematyczny, np.: *Patriotische Phantasien eines Slaven* (1983), *O projektach pisma dla lingua slavica* (1985), *Językowa strona słowiańskiej idei Słowian* (1984). Swoje badania rozszerzył o problematykę historii Słowianoznawstwa. Wyrazem tych zainteresowań są artykuły poświęcone gramatykom Kopczyńskiego i Siemigłowskiego, jak również zorganizowanie międzynarodowej konferencji poświęconej prekursorom słowiańskiego językoznawstwa porównawczego. Pokłosiem tej konferencji jest tom studiów wydanych w Ossolineum.

Do publikacji zamykających studia nad historią języków słowiańskich możemy zaliczyć: *Językowe aspekty świadomości słowiańskiej*, *Formy rozkazu i zakaazu w kilku najstarszych słoweńskich, słowackich, polskich i czeskich wersjach Dekalogu* (wspólnie z H. Orzechowską).

W swoich publikacjach Mieczysław Basaj wskazuje na przejawy poczucia pokrewieństwa językowego i plemiennego u Słowian na początku XV wieku ze stanowiska języka cerkiewnosłowiańskiego. Spośród artykułów historycznych na uwagę zasługują omawiające problematykę Skandynawską w pracach Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa, które w okresie trudnej sytuacji w kraju usiłowało rozwijać kontakty z duńskimi i szwedzkimi uczonymi.

Niektóre prace o charakterze synchronicznym przedstawiają ogólne założenia badań konfrontatywnych języków bardzo do siebie zbliżonych (*O badaniach konfrontatywnych języków słowiańskich* 1976, *Cele i możliwości badań konfrontatywnych języków słowiańskich* 1978).

Kolejną ulubioną dziedziną badawczą Profesora jest frazeologia. Jego osiągnięcia na tym polu badawczym są znaczące. Po powołaniu Komisji Frazeologicznej zorganizował kilka konferencji, w tym dwie międzynarodowe, oraz wy-

dał 6 tomów studiów z zakresu frazeologii polskiej i słowiańskiej. Uwieńczeniem jego badań nad frazeologią słowiańską było wydanie w 1981 roku *Słownika frazeologicznego czesko-polskiego*, opracowanego również przy udziale D. Rytel.

Poza artykułami na temat ekwiwalencji przekładu związków frazeologicznych Mieczysław Basaj opracował również w formie artykułów status jednostki frazeologicznej w słowniku oraz założenia słownika frazeologicznego czesko-polskiego. Podejmował problem występowania identycznych związków frazeologicznych w różnych, nawet bardzo odległych strukturalnie językach.

Tematyka frazeologiczna obecna jest w najnowszych artykułach Profesora (*Najstarsza warstwa frazeologii słowiańskiej*, *O frazeologii w teźaurusie Wacława Jana Rosy*, *Najnowsza polska frazeologia na łamach Życia Warszawy*) opublikowanych w roku 2000 i 2001 m.in. w wydawnictwie Uniwersytetu Jagiellońskiego czy w warszawskim wydawnictwie Energeia.

Pod redakcją Profesora wyszedł także w 1986 roku tom studiów pt. *Typy opisów gramatycznych języka*, będący wyrazem zainteresowań leksykologią i gramatyką w ujęciu konfrontatywnym. Ponadto spośród dotychczasowych opracowań leksykograficznych w dorobku Profesora znajduje się również *Słownik czesko-polski* (opracowany wspólnie z J. Siatkowskim), który wyróżnia się zestawem wzorów paradygmatycznych oraz dokładnym sygnalizowaniem różnic waleńcji czasowników czeskich i polskich.

Profesor Mieczysław Basaj zasłynął nie tylko jako uczony, autor szeregu publikacji naukowych, monografii czy książek, ale także jako redaktor bądź współredaktor serii wydawniczych, takich jak: „Prace Slawistyczne”, „Monografie Slawistyczne”, „Slavica”, „Z Problemów Frazeologii Polskiej i Słowiańskiej”. Pełnił również funkcję redaktora „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” oraz „Biuletynu Slawistycznego”. Jego działalność redakcyjna, a także menadżerska (Dyrektor Instytutu Słowianoznawstwa PAN), przyczyniła się do rozkwitu slawistyki.

Profesor Basaj piastuje również liczne funkcje. Jest członkiem Komisji Frazeologicznej oraz Komisji Historii Slawistyki przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. Pełni zaszczytne stanowisko wiceprezydenta Międzynarodowej Asocjacji Badania i Upowszechniania Kultur Słowiańskich pod auspicjami UNESCO. W latach siedemdziesiątych pełnił także funkcję Kierownika Pracowni Języka Czeskiego i Słowackiego w Instytucie Słowianoznawstwa PAN w Warszawie. Był też sekretarzem naukowym Komitetu Słowianoznawstwa, a później do roku 1993, jak już wspominaliśmy, Dyrektorem Instytutu Słowianoznawstwa PAN. Od 1993 roku jest kierownikiem Zakładu Historii Języków Słowiańskich w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu, jak również zasiada w Radzie Naukowej Instytutu.

Uczestniczył w licznych konferencjach krajowych i zagranicznych, w tym m.in. we wszystkich międzynarodowych kongresach slawistycznych poczynając od 1968 roku.

Oprócz osiągnięć naukowych Profesor Mieczysław Basaj jest również bardzo dobrym pedagogiem. W latach 1974–1978 prowadził wykłady z gramatyki historycznej, gramatyki opisowej języka czeskiego, a także z gramatyki porównawczej języków słowiańskich dla studentów slawistyki w Zakładzie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Natomiast w ramach seminarium magisterskiego na temat stosunków językowych polsko-ruskich, prowadzonych w latach 1978–1980 w Instytucie Filologii Rosyjskiej WSP w Kielcach, powstało wiele prac magisterskich.

W Instytucie Słowianoznawstwa kierował pracami doktorskimi. W uznaniu zasług otrzymał nagrodę Rektora I stopnia Uniwersytetu Warszawskiego, a także Medal XXV-lecia PAN w uznaniu zasług dla rozwoju nauki polskiej.

Od 1993 roku Mieczysław Basaj pracuje na stanowisku profesora zwyczajnego w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego, kierując Zakładem Historii Języków Słowiańskich, a także prowadząc seminaria magisterskie i licencjackie ze studentami bohemistyki i słowacystyki. Pod jego kierunkiem powstało wiele prac magisterskich i licencjackich.

Profesor Mieczysław Basaj jest nie tylko wybitnym uczonym, historykiem-slawistą, ale także opiekunem studentów i pracowników. Był również moim promotorem rozprawy doktorskiej. Od obrony doktoratu mam przyjemność współpracować z Profesorem Mieczysławem Basajem w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego.

Mariola Szymczak, Sosnowiec

Jubileusz 75-lecia Karla Olivy

15 stycznia 2002 r. Karel Oliva obchodził 75 rocznicę urodzin. Czeski leksykograf i onomasta pracował w Instytucie Słowianoznawstwa i Instytucie Języka Czeskiego Czeskiej Akademii Nauk. Obecnie znajduje się na emeryturze, ale nie zaprzestał pracy naukowej i organizacyjnej¹. Obecnie wychodzi drugie wydanie (rozszerzone) *Słownika polsko-czeskiego*, którego opracowaniu poświęcił wiele lat pracy. Ponadto dalej udziela się w pracach Komitetu Organizacyjnego Olimpiady Języka Czeskiego. Jednak jego praca ma cechy politycznie uciskanego pracownika naukowego. W roku 1971 bowiem musiał opuścić Instytut i nie mógł pracować w żadnym ośrodku badawczo-naukowym, dopiero po 1984 r. wrócił do pracowni leksykograficznej CzAN i poświęcił się rozpoczętym wcześniej pracom

¹ Jego biografia została opublikowana w numerze 5 czasopisma „Český jazyk a literatura” 1986/1987, s. 234–236.

nad wyżej wspomnianym słownikiem polsko-czeskim (pierwsze wydanie ukazało się w 1994 r. – I część i w 1995 r. – II część).

Na marginesie należy dodać, że praca nad *Słownikiem*, który uważał za rzecz najważniejszą dla niego, zmusiła go do odmowy udziału w innych pracach naukowych i dydaktycznych (np. nie przyjął propozycji pracy na Uniwersytecie Karola), chociaż występował na posiedzeniach Towarzystwa Językoznawczego Akademii Nauk Republiki Czeskiej. Bardzo krytycznie wypowiedział się w sprawie nowych zasad pisowni czeskiej, uwagi te są rzeczowe i naukowe w odróżnieniu od wielu innych, w przeważającej mierze emocjonalnych. Wydaje się, że chociaż czasami przypominają prowokację do głębszych przemyśleń. Można z nimi prowadzić dyskusję, ale nie sposób je odrzucić. Pomimo tego był recenzentem i konsultantem wielu prac dyplomowych studentów bohemistyki UK, niektórzy z nich dzisiaj pracują również w AN RCz i na uniwersytecie, a także jako dziennikarze znanych czeskich redakcji prasowych.

Karel Oliva był także współinicjatorem Olimpiady Języka Czeskiego. Do niedawna był także członkiem Komisji Centralnej Olimpiady, która przygotowuje materiały konkursowe, a także wieloletnim przewodniczącym tej Komisji. Jego celem jest wprowadzenie uczestników w arkana języka czeskiego. Zadania dla uczestników Olimpiady wydał w dwu książkach: *Hrátky s češtinou* (Praha 1994), opracowanej wspólnie z Marią Čechovą, i *Hrátky s češtinou II*. (Praha 2001), opracowanej wspólnie z Marią Čechovą i Petrem Nejedlým. Ponadto K. Oliva regularnie informuje czytelników prasy czeskiej o przebiegu poszczególnych roczników Olimpiady.

Z działalności popularyzatorskiej Jubilata należy podkreślić także fakt założenia Ogólnoczeskiego Klubu Sympatyków Języka Czeskiego (wspólnie z Petrem Nejedlým), który w ramach wypraw skautów czeskich „przemycia” zadania językowe w formie złożonych gier językowych. Ta forma popularyzacji wiedzy o czeszczyźnie jest bardzo atrakcyjna dla młodzieży, toteż cieszy się wielkim zainteresowaniem.

Agnieszka Zięba, Wałbrzych

Pięćdziesięciolecie slawistyki krakowskiej jako samodzielnego kierunku studiów. Bohemistyka językoznawcza

W roku akademickim 2000/2001 obchodzono pięćdziesiąt rocznicę utworzenia na Uniwersytecie Jagiellońskim Katedry Filologii Słowiańskiej. Przez pierwsze lata prowadziła ona dydaktykę w zakresie filologii: czeskiej, bułgarskiej

i serbochorwackiej. W roku 1968 uruchomiono czwarty kierunek – słowacystkę. Stopniowo wprowadzano także – w ramach lektoratu – naukę języka macedońskiego, słoweńskiego i łużyckiego.

Studia slawistyczne w ośrodku krakowskim mają długą tradycję, zainicjowane zostały w latach dwudziestych XIX wieku (por. Orłoś 1982, s. 125–137), ale dopiero od 1 października 1950 roku utworzono z nich samodzielny kierunek studiów. Do tego czasu rolę koordynatora badań i studiów slawistycznych odgrywało, założone w 1925 roku, tzw. Studium Słowiańskie. Jednakże wojna przerwała rozwój slawistyki krakowskiej. Większość slawistów, łącznie z rektorem UJ Tadeuszem Lehrem-Splawińskim, została aresztowana i wywieziona do obozu koncentracyjnego. Po zwolnieniu ich z obozu kontynuowali oni swoją działalność na tajnym uniwersytecie. Po wojnie wznowiono działalność Studium Słowiańskiego, które w sposób nader aktywny uczestniczyło w życiu naukowym Krakowa.

W roku 1950 rozwiązano Studium Słowiańskie, a w jego miejsce powołano Katedrę Filologii Słowiańskiej, której kierownikiem został prof. Tadeusz Lehr-Splawiński, ostatni przedwojenny i pierwszy powojenny rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prowadził ją aż do przejścia na emeryturę w roku 1961. T. Lehr-Splawiński (20.09.1891–17.02.1965), czołowy slawista polski, w tym także wybitny bohemista. Przypatrzmy się jego dorobkowi z tej dziedziny.

W latach pięćdziesiątych w związku z wprowadzeniem nowego systemu studiów bohemistycznych zaistniała potrzeba opracowania podstawowych podręczników z zakresu bohemistyki. Tego zadania podjął się właśnie Tadeusz Lehr-Splawiński. Tymczasem w zachowanej w Archiwum UJ teczkę z dokumentami T. Lehra-Splawińskiego (w ankiecie personalnej z roku 1956) w rubryce „słaba znajomość języków” polski naukowiec wpisał „język czeski”. Należy więc dodać, że chodziło o praktyczną znajomość czeszczyzny, jej podstawy teoretyczne bowiem doskonale znał przyszły autor gramatyk czeskich, co mu umożliwiło opracowanie paru podręczników akademickich. W roku 1950 ukazała się drukiem jego *Gramatyka czeska*. Najcenniejszą jej część stanowi glosownia, opracowana metodą kontrastywną. Mimo upływu czasu metoda nauczania gramatyki czeskiej w porównaniu z polską, zastosowana przez jej autora, nie straciła na swej aktualności (oczywiście, fonetyka języka czeskiego w tym czasie nieco się zmieniła, a pewne przykłady, cytowane w tym podręczniku, stały się archaizmami, co jednak nie umniejsza wartości pracy). Później powstały następne prace: *Zarys gramatyki historycznej języka czeskiego* (1953), *Gramatyka historyczna języka czeskiego* (wspólnie z Z. Stieberem), *Staroczeskie teksty doby przedhusowej* (1952) oraz praca zbiorowa *Chrestomatia słowiańska* (II 1950), zawierająca m.in. teksty czeskie.

Problematyce czeskiej Lehr-Splawiński poświęcił szereg artykułów, zwłaszcza z zakresu problematyki czesko-polskich wpływów językowych. Stanowiły one załączek jego najważniejszej pracy bohemistycznej *Polska – Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa* (Katowice–Wrocław 1947), której był współautorem (z K. Pi-

warskim¹ i Z. Wojciechowskim). Lehr-Spławiński opracował w niej partie dotyczące czesko-polskich związków językowych i kulturalnych. Wskazując na ścisłe związki, jakie łączyły naród czeski i polski od najdawniejszych czasów, autor wzywał do ich kontynuacji, stwierdzając, „że tylko dokładna znajomość obustronnych właściwości duchowych i dążeń kulturalnych umożliwi nam ścisłe współdziałanie na każdym polu życia” oraz że „współdziałania tego wymaga od obu naszych narodów ich położenie geopolityczne” (Lehr-Spławiński... 1947, s. 301).

Przy okazji warto wspomnieć, że T. Lehr-Spławiński był w latach 1925–1929 prezesem Polsko-Czesko-Słowackiego Klubu we Lwowie. W roku 1928 wygłosił tam ważny odczyt *Wzajemne wpływy językowe polsko-czeskie*. W tym samym roku stał się członkiem Instytutu Słowiańskiego (Slovanský ústav) w Pradze oraz członkiem Czeskiego Królewskiego Towarzystwa Naukowego (Královská česká vědecká společnost). Cześć, doceniając jego zasługi na polu zbliżenia obu narodów, nadali mu w roku 1929 Krzyż Komandorski Czechosłowackiego Orderu Lwa Białego. Doceniając wkład T. Lehra-Spławińskiego w rozwój nauki, przyznano mu również tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Karola w Pradze. Zmarł 17.02.1965 r. Właśnie przypada trzydziesta siódma rocznica jego śmierci. Dzięki cechom swojego charakteru, spokojowi i dobroci, oraz pasji naukowej był bardzo lubianym przez studentów i pracowników, do których odnosił się z szacunkiem i sympatią. Potrafił zachęcać młodych ludzi do podejmowania samodzielnych badań naukowych. Był promotorem pierwszych magistrów i doktorów (w tym także piszącej te słowa), absolwentów slawistyki, w tym bohemistów językoznawców, którzy skończyli studia już według nowego systemu.

W latach 1961–1971 kierownikiem katedry został prof. Stanisław Urbańczyk, wybitny polonista i bohemista². Prowadził zajęcia m.in. z historii czeskiego języka literackiego, uruchomił także wyższe seminarium językoznawcze dla bohemistów. Napisał szereg artykułów z zakresu językoznawstwa bohemistycznego, a także z zakresu wzajemnych kontaktów uczonych polskich i czeskich. Jednak najważniejszą jego pracą bohemistyczną jest książka zatytułowana *Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich. Część I. Biblia królowej Zofii a staroczeskie przekłady Pisma św.*, wydana w Krakowie w 1946 roku. Także w późniejszym okresie S. Urbańczyk nadal interesował problemem zależności niektó-

¹ Pierwszy rękopis tego dzieła opracowany został przez T. Lehra-Spławińskiego, Z. Wojciechowskiego oraz J. Pajewskiego. Spłonął jednak podczas powstania warszawskiego. Poza Warszawą ocalały bruliony Z. Wojciechowskiego i T. Lehra-Spławińskiego. Swojej części już nie zdołał zrekonstruować J. Pajewski. Nowym współautorem został K. Piwarski. Na temat części T. Lehra-Spławińskiego patrz: Orłoś 1985, s. 252–254.

² Następnymi kierownikami Katedry Filologii Słowiańskiej (później przemianowanej na Instytut Filologii Słowiańskiej) byli profesorowie: Franciszek Sławski, Alfred Zaręba, Maria Honowska, Zdzisław Niedziela, a w ostatnich latach jest nim Julian Kornhauser.

rych polskich przekładów biblijnych od tłumaczeń czeskich. Wspólnie z czeskim badaczem Vladimírem Kyasem wydał w latach 1965–1971 *Biblię królowej Zofii wraz ze staroczeskim przekładem Biblii*. Prof. S. Urbańczyk utrzymywał kontakty naukowe i osobiste z wieloma uczonymi czeskim, m.in. z prof. B. Havránkem oraz prof. A. Jedličką. Był doktorem honoris causa Uniwersytetu F. Palackiego w Ołomuńcu. Wypromował wielu magistrów bohemistyki oraz paru doktorów. Zmarł w 2001 roku.

W latach pięćdziesiątych z krakowską bohemistyką współpracował zmarły parę lat temu wybitny polski historyk, prof. Henryk Batowski, który m.in. wykładał dla bohemistów historię Czech. Doskonała praktyczna znajomość języka czeskiego umożliwiła mu wydanie *Podręcznika języka czeskiego* (1949). Wspólnie z lektorką Dobrą Bergową opublikował w roku 1959 *Kieszonkowy słownik czesko-polski*.

Pisząca te słowa, Teresa Zofia Orłoś, już od IV roku studiów pracowała w Katedrze Filologii Słowiańskiej (a obecnie w Instytucie Filologii Słowiańskiej). Zajmowała i zajmuje się m.in. czesko-polskimi związkami językowymi, historią czeskiego języka literackiego, językiem staroczeskim, współczesnym, frazeologią, a ostatnio tzw. złudną ekwiwalencją językową³, będąc kierownikiem grantu „Czesko-polska pozorna ekwiwalencja językowa”. Po utworzeniu w roku 1994 w ramach Instytutu Filologii Słowiańskiej Katedry Filologii Czeskiej i Łużyckiej objęła jej kierownictwo. Funkcję kierownika pełniła do końca września 2001 roku. Jej następcą został doc. dr hab. Jacek Baluch, historyk literatury czeskiej.

Gono krakowskich bohemistów wspiera również pracownik Uniwersytetu Śląskiego, prof. dr hab. Henryk Wróbel, wybitny polonista i bohemista. Większość jego prac naukowych dotyczy badań porównawczych zachodniosłowiańskich i teorii gramatyki (por. Wróbel 1975, 1984, 2001). Uczestniczy aktywnie w krakowskim grancie dotyczącym zjawiska czesko-polskiej pozornej ekwiwalencji.

Zorganizowanie studiów bohemistycznych nowego typu pozwoliło na wykształcenie wielu specjalistów z dziedziny bohemistyki językoznawczej. Stopień doktora nauk humanistycznych z zakresu bohemistyki uzyskali: Teresa Zofia Orłoś na podstawie pracy *Zapożyczenia polskie w słowniku Jungmanna*⁴ (1967, promotor prof. Tadeusz Lehr-Spławiński); Roman Laskowski – *Derywacje rzeczowników w dialektach laskich* (t. I – 1966, t. II – 1971, promotor prof. Alfred Zaręba); Józef Reczek – *Bohemizmy leksykalne w języku polskim do końca XV wieku* (1968, promotor prof. Stanisław Urbańczyk); Zbigniew Greń – *Nowy Testa-*

³ Wykaz publikacji Prof. Teresy Zofii Orłoś znajduje się w tomie studiów Jej poświęconych, zatytułowanym *Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś i wydany w Krakowie w 2000 r.* (Przypis redakcji „Bohemistyki”).

⁴ Przy tytułach rozpraw doktorskich podano datę wydania książki. W pozostałych przypadkach podano rok obrony doktorskiej.

ment cieszyński i Prorocy cieszyńscy (1987, promotor prof. Teresa Z. Orłoś); Agnieszka Rutka – *Struktura formalna i semantyczna zdań złożonych ze spójnikami aby/by/żeby w języku polskim i czeskim* (obrona w 1992 r., promotor prof. Henryk Wróbel); Elżbieta Szczepańska – *Uniwerbizacja w języku czeskim i polskim* (1994, promotor prof. Teresa Z. Orłoś); Joanna Mietła – *Multiwerbizacja w języku czeskim i polskim* (1998, promotor prof. Teresa Z. Orłoś); Joanna Hornik – *Język przemówień Václava Havla z lat 1989–1993* (1998, promotor prof. Teresa Z. Orłoś); Renata Bura – *Polska, czeska i górnołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego* (obrona w 2001 r., promotor prof. Teresa Z. Orłoś). Na studiach doktorskich z zakresu bohemistyki językoznawczej pod kierunkiem T. Z. Orłós kształcą się i przygotowują prace doktorskie następujące osoby: Aneta Prusinska (czeskie słownictwo z przełomu wieku XVII i XVIII w dziełach leksyko- grafów czeskich), Joanna Korbut (słownictwo i frazeologia z zakresu mody w czeskich i polskich pismach kobiecych) oraz Agata Ostrowska (czeska i polska terminologia gimnastyczna).

W od początku istnienia samodzielnego kierunku studiów magisterium z zakresu bohemistyki uzyskało ponad trzysta osób, w tym z językoznawstwa czeskiego sto kilkadziesiąt. Niektóre z prac magisterskich zostały częściowo (a nawet w całości) opublikowane, a materiał, zebrany przez studentów (np. dotyczący wzajemnej czesko-polskiej ekwiwalencji gramatycznej) został wykorzystany w pracach zespołowych pracowników Katedry (np. we wspomnianym grancie).

W przeciągu pięćdziesięciu lat istnienia bohemistyki jako odrębnego kierunku studiów slawistycznych przebywało w Krakowie wielu lektorów, przysyłanych do nas w ramach umowy międzypaństwowej. Poświęćmy parę słów tym najbardziej zasłużonym. Pierwszym czeskim lektorem był Jiří Skalička, niewiele starszy od swoich studentów, poświęcający na konwersacje w języku czeskim swój czas wolny (wspólne wycieczki, imprezy towarzyskie), późniejszy profesor literatury czeskiej w Ołomuńcu. Również z Ołomuńca pochodziła dr Dobra Bergová, m.in. współautorka (wspólnie z prof. Batowskim) wymienionego wyżej słownika, która do dziś utrzymuje kontakty z niektórymi byłymi studentkami. Z końcem lat pięćdziesiątych lektorem w Krakowie był Edvard Lotko, obecnie prof. bohemistyki i polonistyki na Uniwersytecie F. Palackiego w Ołomuńcu. Nasza katedra od lat utrzymuje z nim stałe kontakty naukowe i osobiste. Obszerny i wartościowy dorobek naukowy prof. E. Lotki dotyczy m.in. czesko-polskich językowych zagadnień w ujęciu kontrastowym (por. Lotko 1986, 1997). Jest on autorem słownika *Zradná slova v polštině a češtině* (Ołomuniec 1992).

Najdłużej, bo dwukrotnie, pod koniec lat siedemdziesiątych oraz ostatnio do przejścia na emeryturę w 2001 roku, lektorat języka czeskiego prowadziła dr Jiřina Rutová. Cieszyła się gorącą sympatią swoich kolegów i studentów, którym poświęcała także swój wolny czas. W czasie pobytu w Krakowie opracowała podręcznik do nauki języka czeskiego dla średnio zaawansowanych (2 wydania) oraz

antologię *Dvacet setkání s českou literaturou 20. století* (2000). Pomagała w organizacji corocznych ogólnopolskich konkursów przekładowych dla studentów, odbywających się pod patronatem Ambasady Czeskiej w różnych polskich ośrodkach uniwersyteckich. Obecnie pracę lektora języka czeskiego rozpoczęła mgr Petra Vaškovičová z Brna. Lektorat języka czeskiego prowadzi również dr Joanna Hornik-Grabowiecka, wykładowca w IFS UJ.

Krakowska bohemistyka językoznawcza w porównaniu z innymi polskimi uczelniami ma najdłuższą tradycję. W różnych okresach badaniom nad językiem czeskim poświęcano mniej lub więcej uwagi, co zależało często od uwarunkowań politycznych. Faktyczny rozwój bohemistyki krakowskiej datuje się od lat pięćdziesięciu. Zwłaszcza ostatnie lata są dla niej łaskawe, stąd znaczny jej rozkwit. Wzrosła znacząco ilość bohemistycznych publikacji językoznawczych autorstwa pracowników i absolwentów bohemistyki krakowskiej. Potroiła się ilość studentów. Początkowo na bohemistykę przyjmowano maksymalnie 8 osób, obecnie ponad 20 studentów rozpoczyna co roku studia bohemistyczne. Po trzecim roku studiów wybierają oni specjalizację literaturoznawczą bądź językoznawczą (przeważa literaturoznawstwo).

Podsumowując, należy stwierdzić, że ogólny dorobek krakowskiej bohemistyki językoznawczej jest pokaźny i wartościowy. Dotyczy rozmaitych zagadnień, m.in. wpływów czeskich na język polski, wpływów polskich na język czeski, historii czeskiego języka literackiego, wzajemnych czesko-polskich bądź czesko-innosłowiańskich kontaktów językowych, gramatycznych studiów porównawczych, a w ostatnich czasach także odpowiedniości frazeologicznej oraz tzw. pozornej ekwiwalencji językowej.

Teresa Zofia Orłoś, Kraków

Literatura

- Lehr-Splawiński T., Piwarski K., Wojciechowski Z., 1947: *Polska – Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*, Katowice–Wrocław.
- Lotko E., 1986: *Čeština a polština v překladatelské a tlumočnické praxi*, Ostrava.
- Lotko E., 1997: *Synchronní konfrontace češtiny a polštiny (Soubor statí)*, Olomouc.
- Orłoś T. Z., 1982: *Krakovská bohemistika*, [w:] *Práce z dějin slavistiky VI*, Praha.
- Orłoś T. Z., 1985: *Tadeusz Lehr-Splawiński jako bohemia*, „Pamiętnik Słowiański” XXXV.
- Wróbel H., 1975: *Składnia imiesłowów czynnych we współczesnej polszczyźnie*, Katowice.
- Wróbel H., 1984: *Słowotwórstwo czasowników w akademickiej »Gramatyce współczesnego języka polskiego«*, Warszawa.
- Wróbel H., 2001: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, Kraków.

Mezinárodní vědecká konference Setkání bohemistů, Praha, 6.–7. září 2001

V roce 2001 uplynulo devadesát let od založení Kanceláře Slovníku jazyka českého – instituce, která byla přímou předchůdkyní nynějšího akademického Ústavu pro jazyk český. K oslavě tohoto výročí uspořádal Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky v areálu pražského Klementina výstavu nejvýznamnějších publikací, které v průběhu let v Ústavu vznikly, a dokumentů spjatých s historií pracoviště.

Dále se v rámci těchto oslav konala v Praze dvoudenní konference (6.–7. září 2001), nazvaná *Setkání s češtinou*. Téměř tři desítky zahraničních bohemistů (včetně Čechů působících dlouhodobě v zahraničí) se tu setkaly se svými českými kolegy, s nimiž většinou po léta úspěšně spolupracují; ale navíc se tu bohemisté a slavisté z Ruska, Polska, Slovenska, Německa (těch bylo nejvíc), Rakouska, Itálie, Francie, Nizozemí, Dánska, Finska, Velké Británie, USA i Japonska setkali spolu, vzájemně se seznámili a navázali užitečné kontakty. Dva ze zahraničních bohemistů, J. Vintř a J. Siatkowski, přitom nepřijeli pouze na konferenci, avšak zároveň v Praze převzali za své mimořádné zásluhy medaili J. Dobrovského.

Toto přátelské „setkání všech se všemi“ a hlavně s češtinou (obětavě organizované mladými pracovníci ÚJČ M. Slezákovou a A. Krausovou) bylo zahájeno projevy předsedkyně Akademie věd ČR doc. Heleny I l l n e r o v é a ředitele ÚJČ AV ČR prof. Jiřího K r a u s e ; a pak už následovaly jeden za druhým příspěvky bohemistů zkušenějších i méně zkušených, přednášené většinou obdivuhodnou češtinou a obklopené bohatou a neformální diskusí.

Protože se většina účastníků na svých univerzitách podílí na výchově dalších generací bohemistů, týkaly se některé referáty přímo otázek bohemisticko-didaktických. Např. Laura A. J a n d o v á z USA (University of North Carolina) se zaměřila na soustavu českých pádů (pro studenty nepochybně obtížnou) a předvedla novou metodiku výkladu členité pádové sémantiky pomocí jednoduchých sítí. Její analýza komplexních gramatických významů českých pádů bude prezentována rovněž v knize *The Case Book for Czech*. Milena S r p o v á z Francie (Sorbonna) zase vyložila některé problémy, které řeší při výuce další obtížné složky české gramatiky, slovesného vidu. Susan K r e s i n o v á (University of California, Los Angeles) a Dominik L u k e š názorně demonstrovali možnosti využití elektronických textů při výuce češtiny jako cizího jazyka; upozornili na texty, které už jsou studentům k dispozici na internetu, a na systém směřující k zkvalitnění a individualizaci komunikace mezi učitelem a žákem.

Další příspěvky se zabývaly potřebnostmi a pozicí výuky češtiny v současných integračních procesech. Annette M u s c h n e r o v á z vysoké školy v Žitavě (Zittau, Německo) hovořila o situaci na polsko-česko-německém trojmezí a o specifických podmínkách v Euroregionu Nisa pro překladatelské studium

češtiny, zaměřené i na osvojování interkulturních kompetencí. Magda S c h u l m e i s t e r o v á (Wirtschaftsuniversität Wien) zase ukazovala, jak příprava rakouských podnikatelů na rozšíření Evropské unie zahrnuje – v souvislosti s přípravou nástupu na nové trhy – i zájem o studium češtiny. Kurzy jsou profilovány směrem k marketingu a managementu, k žánrům jako reklama, inzerce, obchodní dopisy či argumentace při obchodním jednání.

Zásadní sociolingvistický příspěvek přednesla na konferenci další americká lingvistka Vera M. H e n z l o v á (Foothill College, California). Vyšla v něm z koncepce jazykové kultury v Pražské škole a z představ pražských strukturalistů o kultivování spisovného jazyka; a přesvědčivě vyložila, jak současné globalizační procesy a rozvoj elektronické komunikace (tzv. „psané konverzace“, tj. forem pohybujících se mezi psaností a mluveností) působí proti potřebám kultivování jazykového standardu – jak v případě nejrozšířenější angličtiny, tak i jiných jazyků. Internetové, e-mailové apod. dorozumívání je sice rychlé, levné, účelné a dnes i společensky prestižní; směřuje např. v angličtině k likvidaci archaického spellingu (dvojhhlásek, shakespearovského gh); na druhé straně však umožňuje pronikání slangových výrazů, přemíru zkratk, ignorování pravopisných pravidel, psaní s překlepy a chybami a projevy spontánního a emocionálního vyjadřování (např. v podobě „smileys“), které se odsud dostávají až do školních žákovských eseju. Referentka vyjádřila přesvědčení, že produkce editovaných, zredigovaných psaných textů (ke kterým jsou studenti vedeni mj. při výuce „academic writing“) nebude vytlačena texty, které se blíží spíše nepřilíživě kultivovaným mluveným projevům.

Vlivům globalizace na vývoj češtiny (v kontextu jiných jazyků) věnovali svou pozornost i další referenti, kteří se zabývali hlavně přejímáním slov. Galina P. N e š č i m e n k o v á (Institut slavjanovedenija i balkanistiky AN, Moskva) si položila otázku, zda máme současnou invazi anglických výrazů do češtiny a ruštiny považovat za „blaho“ (vždyť usnadňují přístup k moderní počítačové technice), nebo za „nevyhnutelné zlo“, jakému se v některých zemích čelí s pomocí jazykových zákonů (anglicismy přece vytvářejí i komunikační bariéry, působí určité ztráty informací). Ruská bohemistka soudí, že čeština je vůči tlaku anglicismů odolnější než ruština, která přejímá hodně a značně mechanicky. Uváděla aktuální příklady z češtiny, ale hlavně z ruštiny (*seks-torgovlja*, *PR-centr*; *ne bylo nikakogo ekšna* ‘nevyšílali žádný akční film’).

Tilman B e r g e r (Univerzita Tübingen) upozornil na historii přejímání slov v češtině (zejména od národního obrození) a soustředil se na tzv. evropeizmy, tj. cizí slova pocházející z klasické a novodobé latiny a řečtiny. V současné češtině se podle referenta vyznačují řadou specifických rysů pravopisných (délka ve slově *armáda*, nikoli např. *kultura*), slovtvorných (mnohé internacionální přípony jsou vázány jen na tuto část lexika) i morfologických (zvláštní subparadigmata substantiv na *-us* a *-um*). Autor tu hovořil o propasti mezi oficiální normou a územ, která se projevuje mj. až neuvěřitelným kolísáním ve skloňování.

Ursula D o l e s c h a l o v á (Wirtschaftsuniversität Wien) se dlouhodobě zabývá neohebností některých tříd českých slov (jde opět hlavně o slova přejatá, jako *filé, alibi, interview, finále, ragú*, cizí vlastní jména jako *Garbo, Thatcher, Los Angeles, Lille, Wall Street*, a zkratky jako *AIDS, NATO, UEFA*). Rakouská bohemistka vyhodnotila anketu uspořádanou mezi pražskými studenty, vybrala z dotazníků zajímavé příklady nenormativní flexe a vyvodila určité závěry o potenciálu flektivního systému češtiny.

Stefan Michael N e w e r k l a (Universität Wien) přednesl originální, materiálově bohatý příspěvek o konvergenčních procesech ve středoevropském jazykovém areálu. Na středoevropské jazyky dlouhodobě působily sociální a politické faktory spjaté s centralismem habsburské monarchie; proto mohl referent přesvědčivě ukázat, že čeština a slovenština, ale i polština, slovinština či maďarština mají mnohem blíže k rakouské variantě spisovné němčiny než k německému standardu. Demonstroval toto sepětí na apelativech, vlastních jménech, frazémích i příslovích z různých okruhů (církve a náboženství, řemesla a živnosti, kuchyně aj.). Koho by napadlo, že výrazy jako *putna, šofér, fotel, klobása, kredenc, kukuřice, maturita, palačinka, rybíz, sporák, štrúdl, žemle* vypadají obdobně ve slovanských jazycích, maďarštině i rakouské němčině, liší se však od ekvivalentů ve spisovné němčině? V současné době ovšem podle autora austriacizmy pod vlivem globalizace a komercializace mizí; odcházejí z našeho života a jazyka (i z rakouské němčiny!) s nejstaršími generacemi a ustupují německému standardu (který se šíří mj. prostřednictvím dabingu).

O areálové konvergenci hovořil i Ital Andrea T r o v e s i (Università degli Studi di Milano): v češtině, slovinštině a horní lužické srbštině existují podle autora společné tendence v užívání ukazovacího zájmena typu *ten* k vyjadřování nominální určenosti, což je způsobeno historickým vývojem těchto jazyků v těsném kontaktu s němčinou, tj. jazykem disponujícím určitým členem.

S posledními referáty jsme už přešli k příspěvkům, jež se věnovaly široce založenému srovnávání jazyků slovanských i neslovanských. Helena L e h e č k o v á, bohemistka z univerzity ve finských Helsinkách, nabídla srovnávací pohled na prostředky, jimiž se vyjadřuje gramatická kategorie rodu v typologicky odlišných jazycích: jazyky flektivní zastupovala čeština a ruština, izolační angličtina a švédština a aglutinační maďarština a finština. Podle přednášející vše nasvědčuje tomu, že míra explicitnosti ve vyjadřování rodu je podmíněna typem jazyka: u flektivních jazyků jako čeština se rod vyjadřuje explicitně, což má značné důsledky pro výuku češtiny jako cizího jazyka a pro překládání z češtiny do jiných jazyků (např. do „bezrodé“ finštiny). Explicitní a neexplicitní vyjadřování rodu souvisí samozřejmě i s komplikovaným vztahem rodu přirozeného a gramatického, tedy s předmětem zájmu feministické („genderové“) lingvistiky. Jako námět k diskusi referentka navrhla otázku, zda se v současné češtině míra explicitnosti ve vyjádření rodu neposouvá (měla na mysli spojení typu *Marie Nováková, daňový poradce*).

Tématem příspěvku Danuty R y t e l - K u c o v é, polské bohemistky působící na univerzitě v německém Lipsku (Leipzig), byl výskyt pasivních konstrukcí v překladech z němčiny do češtiny. Došla k závěru, že dnes klesá výskyt opisného pasiva i v psaných českých textech – s výjimkou překladů z němčiny, kde je pod vlivem německého „werden-pasiva“ frekvence opisných pasivních forem mnohem vyšší. Zájem vzbudilo tvrzení, že mluvená čeština v podstatě krátkých tvarů už dávno neuznává – situace je zřejmě složitější, v mluvené češtině existuje kromě konstrukce *voní ho kontrolují* jediná možnost, *von je kontrolovanej*, která tu představuje neutralizaci a jakési splynutí opisného pasiva a konstrukce *být* + dlouhý adjektivní tvar.

Komparativní referát z oblasti slovní zásoby přednesla Anneliese G l a d r o w o v á (Humboldtuniversität Berlin). Zaměřila se na odborný funkční styl (ve vymezení B. Havránka a Pražské školy) a porovnávala zejména vývojové tendence zasahující české a německé právní texty. Bylo zajímavé sledovat paralely a difference mezi češtinou a němčinou, jako např. *přestupek – přečin – zločin* a *Übertretung – Vergehen – Verbrechen*, či *vlastník – držitel – majitel* a něm. *Eigentümer – Inhaber, Halter – Besitzer*; českému *exekuce* neodpovídá *Exekution*, ale *Zwangsvollstreckung*; *odpovědnost* koresponduje jak s německým *Verantwortung* (odpovědnost za zločin), tak s *Haftung* (odpovědnost za vady, tj. záruka); aj.

Další dva přednášející se se svými komparacemi pohybovali ve sféře foneticko-fonologické. Slavomír O n d r e j o v í č (Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava) srovnával blízké zvukové systémy češtiny a slovenštiny a uvedl řadu prozodických diferencí: některé z nich jsou nápadnější (rozdílné asimilační zákonitosti, zákonitosti v uplatňování kvantity, odlišná distribuce opozičních konsonantů podle tvrdosti/měkкости, znělosti/neznělosti, aj.), jiné jsou méně markantní (rozdíly v napjatosti souhlásek, v přízvuku, např. v přízvukování jednoslabičných předložek, nebo v realizaci melodických typů). Zčásti odlišné je také intonování tázacích vět; neutrální intonaci určitého typu české otázky vnímá slovenský příjemce jako vyjádření údivu.

Adela R e c h z i e g l o v á z univerzity v Amsterdamu porovnávala fonetické systémy vzdálenějších jazyků – češtiny a nizozemštiny – na příkladu kontaktové asimilace souhlásek. V nizozemštině je fonologizována koartikulace *sj* (asimilovaná výslovnost jako *š*; mj. proto bývá nizozemská angličtina hodnocena jako „šišlavá“), zatímco čeština je vůči této koartikulaci či asimilaci rezistentní. Souvisí to zřejmě i s expresivitou „sladkojazyčného“ *š*, ale zejména s rytmicko-intonační strukturou a celou organizací fonologického inventáře jednotlivých jazyků. Tyto odlišné možnosti artikulčních modifikací mohou zřejmě sloužit i jako jedno z kritérií pro jazykovou typologii.

Další skupina příspěvků už neměla tak výraznou povahu srovnávací; společný jim byl ponor do různých stylů a žánrů českého diskurzu. Michael B e t s c h (Universität Tübingen) shromáždil rozsáhlý materiál z beletristických textů pro analýzu zastaralých forem oslovení. Onkání a onikání nebyly za obrození přijá-

ty do spisovné normy, ale v české běžně mluvené komunikaci se objevovaly ještě dlouho, stejně jako v beletrii, kde se uplatňovaly jako prostředek stylizace či charakteristiky postav. Autor ukazoval motivaci a funkce těchto forem v literatuře obrozenské, v próze 19. a 20. století a zejména na textech dramatických. Podrobně si všiml onikání jako prvku charakterizujícího „osoby z lidu“ a židy. Uvedl zajímavé postřehy o ironické funkci onikání i o míšení onikání s vykáním. Předložené příklady pocházely např. z děl J. Nerudy, K. M. Čapka-Choda, K. Čapka, J. Voskovce a J. Wericha, nebo z detektivek J. Škvoreckého a J. Zábrany.

Holger K u s s e, slavista z další německé univerzity (Frankfurt am Main), soustavně provádí hlubokou a detailní interpretaci ilokučního aktu CHVÁLENÍ; upřesňuje jeho přechodnou pozici mezi PROSBOU a VÝZVOU, jeho vztah k DĚKOVÁNÍ i k expresivnímu VELEBENÍ, jeho oscilaci mezi charakterem asertivním a direktivním. Pro tento referát vybral příklady z politických projevů V. Havla, z bohoslužebné liturgie (velebení Boha, vložené do aktu děkování a prosení) a z reklamních textů, kde se ilokuce VYCHVALOVÁNÍ a SAMO-CHVÁLY kompenzují ironií, paradoxy a rafinovaným využíváním presupozic.

Kusseho frankfurtský kolega Franz S c h i n d l e r představil seznamovací inzeráty v češtině jako textový žánr; naznačil jejich funkce a stylové charakteristiky, povinné a fakultativní prvky a různé podtypy tohoto žánru. Jeho příspěvek měl i dimenzi vývojově historickou (srovnání inzerátů z r. 1937 a z r. 2000): dnes jsou inzeráty více osobní, neformální, usilují o silnější apel na adresáta.

Jana S c h w a r z o v á (Technische Universität Dresden) je vyškolená konverzační analýzou a v tomto duchu rozebírá tzv. zpětné dotazy v češtině. Nahrávky pořízené v informačních kancelářích pro turisty jich obsahují opravdu hodně. Je to prostředek, který v dialogu signalizuje nějaký komunikační problém (nejistotu, nepochopení, neúplné pochopení předchozí repliky) a umožňuje zabezpečit plynulý chod rozhovoru. Zpětný dotaz většinou v dialogu zakládá vloženou sekvenci: po něm následuje odpověďová replika s komunikační funkcí opakování, reformulace, vysvětlení či ujištění. J. Schwarzková se pokusila o typologii zpětných dotazů založenou na kritériích syntaktických i prozodických (intonační průběh dotazu).

Poslední dva referáty stojí mimo dosud vydělené skupiny příspěvků. Britský bohemista Neil B e r m e l (University of Sheffield) zkoumal názory v českém tisku na Pravidla českého pravopisu z r. 1993 a argumenty v těchto reakcích obsažené. Dokázal, že část pisatelů různých ohlasů chápe reformu pravopisu jako symbol státní manipulace a že jejich názory na spisovnost, slovesnost aj. jsou značně konzervativní. Deborah D u B a r t e l l o v á z americké univerzity v Edinboro vnesla do programu konference vzpomínku na dílo a analytické přístupy velkého přítele a propagátora funkcionalismu Pražské školy – Paula L. Garvina. Z dalších věhlasných bohemistů, kteří nevystoupili s referátem, ale aktivně se účastnili celého jednání, uveďme ještě jména Karen Gammelgaardové (Dánsko) a Jiřího V. Neustupného, který působí v Japonsku.

Jak je zjevné, šíře zájmů zahraničních bohemistů je tak velká, že nelze výsledky konference nijak přehledně shrnout. Poznamenejme aspoň – a je to postřeh značně zjednodušující – že se většina příspěvků pohybovala mezi teorií Pražské školy (k jejím myšlenkám se hlásili téměř všichni účastníci) a materiálem Českého národního korpusu, který se právě pro tyto vážné zájemce o češtinu už stal nepostradatelným zdrojem materiálu (pro aktivity vědecké i pedagogické). A ještě jeden úběžník vyvstával z řady referátů: je třeba budovat výuku češtiny pro cizince jako autonomní, moderně konstituovaný obor a soustředit se na propracování náplně tohoto studia. Jak konstatovala v závěrečném projevu zástupkyně ředitele Ústavu pro jazyk český dr. Světlá Č m e j r k o v á, setkání s češtinou v Praze mělo vysokou odbornou úroveň, vytvořilo perspektivu pro další rozvíjení všestranné spolupráce a stalo se vyvrcholením oslav ústavního jubilea. Uspokojila se přehlídka mimořádně zdatných zahraničních „přestítelů“ češtiny, která mohla jejich českým kolegům přinést jediné radost a uspokojení.

Jana Hoffmannová, Praha

Několik slov o vydávání časopisu bulharských bohemistů „Homo Bohemicus“

Časopis „Homo Bohemicus“ je vydáním univerzitního neziskového spolku Bohemia klub, který byl z iniciativy doc. Velička Todorova a doc. Janka Bačvarova založen 30 září 1993 r. skupinou bulharských bohemistů a čechofilů. „Kmotrem“ časopisu je V. Todorov ve spolupráci s doc. Bačvarovem. Časopis „Homo Bohemicus“ (dále: HB) začal vycházet v zimě r. 1994. Během tohoto roku vyšly 4 čísla časopisu a 4 čísla jeho literární přílohy „Malá česká knihovnička“. Teď musíme poukázat na jednu jeho zvláštnost – značka Bohemia klubu momentálně „kryje“ všechny významné bohemistické knihy, které v Bulharsku vychází formou různých příloh nebo „větví“ HB – Malou českou knihovničku (literární přílohu HB), Velkou českou knihovnu (kam patří vědecké, komemorativní, antologické, výroční a další větve HB), Slovanskou knihovnu.

Během let 1994–1995, tj. během svých prvních ročníků byl časopis sepsován především V. Todorovem a J. Bačvarovem za pomoci sekretářky Radosti Železarovové. Prostředky na jeho vydávání poskytovalo především bulharské odvětví Sorosovy nadace a jistou finanční podporu poskytovali také bulharští a zahraniční sponzoři. Časopis měl charakteristickou výtvarnou podobu – opakující se a mizící v dále postavičku Švejka na bílém pozadí, která se stala značkou časopisu.

Během prvního ročníku vznikly některé jeho základní rubriky: zpovědní rubrika „Česko ve mně“ (krátké zpovědi a memoáry lidí, majících určitý profesijní, cestovní nebo sentimentální vztah k Česku); pak „vážná“, analytická část

časopisu „Analýza – způsob existence“; zábavný, ale také dost informativní přehled nových českých a bohemistických knih „Bohemopis“; „Švejksnews“ (kronika aktuálních bohemistických akcí); „Poprvé v překladu“; „Naše bohemosellery“ (nejnovější bulharské bohemistické práce); „Naši oslavenci“ (bohemisté, kteří slavili životní jubileum); „Homo bulgaricus“ (interview s českými bulharisty) atd. Po částečném vyčerpání bohemistických informací, nakopených za skoro 5 let existence Bohemia klubu, ve druhém ročníku časopisu HB se začala stále zřetelněji projevovat tendence aby jednotlivá čísla byla nejen mechanickým sborem článků, ale aby je sjednocovalo určité centrální téma, např. č. 3/1994 *Bulharské obrazy Pražského jara*, č. 4/1994 *Češi v Bulharsku* atd.

Jako literární přílohy k těmto číslům v tomto období byly uvedeny dosud nepublikované překlady široké „palety“ českých spisovatelů – K. J. Erbenem počínaje, přes J. Suchého, K. Čapka, V. I. Vančury, V. Nezvala, J. Seiferta a K. Michalem konče. Jedna z příloh byla v češtině – byly to překlady z básnického díla P. K. Javorova, které nově přebásnila L. Kroužilová.

Texty, které v časopisu vycházely, byly dílem různých autorů – mezi těmi, kdo během těch dvou let v časopisu publikovali, jsou prof. Nikola Georgiev, doc. Veličko Todorov, doc. Janko Bačvarov, doc. Valeri Stefanov, básníci-překladaelé Dimiř Stefanov, Vatiu Rakovski a další. Spojení mezi jednotlivými, někdy dost různorodými materiály, uskutečňovaly texty, podepisované „Hom a Bom“, tzv. Svetoslavky, post scripta a post-post scripta – díla především V. Todorova (Svetoslavova podle jména otce). Jazyk časopisu také nesl výrazné znaky Veličkovovy stylistiky – spoustu neologizmů, slovních hříček, specifickou zábavno-vědeckou slovní zásobu, „hru“ s českými reáliemi na bulharské půdě (ostatně to nebylo jednoznačně schvalováno všemi čtenáři časopisu). Jako celek toto vydání neslo znak vážně-veselého intimně-přátelského psaní a vyznačovalo se slovníkem a stylistikou bohémско-bohemistického prostředí lidí společného smýšlení. To odpovídalo profesionálně-sjednocovacím úkolům, které si spolek Bohemia klub vytýčil ještě svým založením a paralelně s tím kladlo důraz na „hravý“ charakter všech akcí.

Z různých důvodů – zdravotních, finančních, kvůli příliš velkému zatížení (pouze dva lidé vydávali čtyřikrát do roka číslo časopisu s literární přílohou) – časopis přestal vycházet v letech 1996 a 1997. To samozřejmě neznamená, že se v této době neobjevilo žádné bohemistické vydání – nezadržitelný duch „spisovávání“ obou redaktorů přivedl na svět almanachy „Bohemia“, které, přestože vycházely jednou do roka, „sytily“ hlad po bohemistických informacích.

Kritiky a informace o tomto časopisu se objevily v českých a bulharských periodikách – srov. například materiál V. I. Macury ve „Tvaru“ (1995, 7.9.; č. 14). Fakt, že časopis hledá svůj charakter a místo v současné informaci přetřesené společností, je dokládán také velkým počtem předmluv, doslovů, anotací ročního obsahu atd., kterými jeho autoři explikují své záměry, očekávání a vymoženosti – hlavně v č. 4/1994 a č. 4/1995.

Vydávání HB bylo obnoveno r. 1998. Vychází i nadále 4 čísla ročně, spolu s literární přílohou, ale současně v jeho obsahu a grafické úpravě nastaly značné změny.

Ohledně grafické úpravy – návaznost na starší HB zachovává postavičku odcházejícího Švejka a český charakter vydání je akcentován třemi národními barvami na obalu – bílou, modrou a červenou. Obal každého čísla časopisu i jeho literární přílohy je obvykle dotvářen „českou“ fotografií anebo reprodukcí výtvarného díla, navazujícího tématicky na téma toho kterého čísla. Zvýšil se celkový objem jak časopisu samotného, tak jeho literární přílohy. Prostředky na vydávání časopisu již pramení z jediného zdroje – z Ministerstva zahraničních věcí České republiky – odbor kulturních a krajských vztahů. Tento fakt je vysloveně uveden v každém čísle. Změnila se i redakce časopisu – šéfredaktorem je Vladimír Penčev, Michaela Kuzmova je sekretářkou, redaktorský kolektiv tvoří Gorjana Lenkova, Margarita Mladenova, Anželina Penčeva, Jordanka Trifonova.

Redaktoři nového HB usilují o několik základních věcí:

- 1) zachovat návaznost mezi starší a novou podobou časopisu, a to především prostřednictvím hravého, zábavného, intimně-přátelského rázu celého vydání a zachováním některých ze starších stálých rubrik časopisu – „Česko ve mně“, „Analýza – způsob existence“, „Doporučované bohemotčení“ a některé další;
- 2) zdůraznit specifikum každého čísla – prakticky to znamená, že každé číslo má své téma, věnované určitému aspektu česko-bulharských literárních a kulturních vzájemných vztahů (*Bulharsko-český eros*, č. 2–3/1998; *100 let českého kina*, č. 4/1998; *Česko-bulharská překladiáda*, č. 3–4/1999);
- 3) rozšiřovat okruh lidí, podílejících se na sepisování časopisu přijetím nových spolupracovníků do „Homo Bohemicus“ i zapojením vnějších spolupracovníků při sestavování jednotlivých čísel (například číslo o hudbě – č. 1/2001), nebo budoucí číslo „politické“. (Je na místě poukázat na to, že za své materiály, otištěné v časopisu autoři, ani redaktoři nedostávají žádné honoráře, takže jejich psaní se dá charakterizovat jako naprosto nezištná „práce pro věc“).

Dnes je „Homo Bohemicus“ již časopisem se vším všudy, nejen pouhou „ročenkou“, i když se jeho redaktoři snaží aktivně reflektovat tok bohemistických událostí rubrikou „Aktuality“. Na sepisování jednotlivých čísel se aktivně podílejí studenti-bohemisté jak ze Sofijské, tak i z Plovdivské univerzity (č. 1/1998 se pokouší o podobiznu současné, především sofijské bulharské akademické bohemistiky – hlavní centra, osobnosti, vydání, studentské divadelní akce, diplomové práce, studentské překlady; č. 1–2/1999 si všímá nejsilnějšího bohemistického centra mimo hlavní město – Plovdivské univerzity). Dvojčíslí s „plovdivskou“ tematikou reprezentuje studenti i profesory-bohemisty z Plovdivu, ale také mimouniverzitní osobnosti, které mají své vyhrazené místo v kulturním životě města a bulharské bohemistiky vůbec. Znovu je akcentována úloha tohoto

kulturního a průmyslového centra ve vzájemných vztazích mezi Bulharskem a Českem, v aktuálních kulturních událostech jako je Evropský měsíc kultury v Plovdivu 1999.

Jako velmi úspěšná byla oceněna čísla *Bulharsko-český eros* a o českém filmu. V prvním, „erotickém“ čísle (odpovědné redaktorky M. Mladenova a A. Penčeva) excelují texty (i když žánrově odlišné) V. Macury, A. Benbasata, V. Rakovského, G. Lenkovové. Filmové číslo (redaktorka G. Lenkova) se vyznačuje originální strukturou obsahu a obsahem materiálů, které byly napsány speciálně pro toto číslo HB (s výjimkou tří článků, přetištěných z českých periodik). Toto číslo, jakož i číslo věnované plovdivské bohemistice, zveřejňuje zajímavé ankety, ukazující „situování“ různých aspektů české kultury hlavně mezi současnou bulharskou akademickou mládeží.

Zase dvojčíslí (č. 3–4/1999) si všímá strasti a slasti překladu především z češtiny do bulharštiny. I zkušený překladatel v něm objeví zajímavé čtení a nečekané pohledy na toto těžké a ještě stále nedoceněné umění – problém o překládání titulů uměleckých děl, uměleckých a reklamních textů atd.

Redaktoři časopisu mají ctížádost publikovat v literárních přílohách překlady, které by odpovídaly tématice obsahu toho kterého čísla. Například „akademické“ číslo 1/1998 zveřejnilo studentské překlady, které dostaly ceny na soutěžích o nejlepší studentský překlad. Přílohou „erotického“ čísla je překlad L. Kroužilové *Hříšná láska Zacharije Zografa* od P. Spasova; speciálně pro filmové číslo byly přeloženy úryvky „subjektivních dějin českého filmu“ od J. Škvoreckého *Všichni ti chytrí mladí muži a ženy*; „plovdivské“ číslo je doprovázeno překladem jedné z nejlepších plovdivských překladatelek G. Bakardžievové (V. Vančura. *Luk královny Dorotky*), číslo o překladu – složitým překladem jedné z nejoriginálnějších českých básní – dramatu *Manon Lescaut* od V. Nezvala podle románu Abbé Prévosta v provedení Antoanety Popovové.

Ještě několik slov o uvedených na začátku vydání se značkou „Homo Bohemicus“ – o pobočných řadách, neboli „větvích“ Velká česká knihovna a Slovan-ská knihovna. Uvedeme jen část knih, které byly otištěny v těchto řadách:

Velká česká knihovna:

- č. 1/1995 (vědecká větev HB): V. Todorov. *Opera slavica aneb Zpátky k Borisu Jocovovi*.
- č. 2/1995 (výroční větev HB): *Neukojitelný lovec. Sborník k 70. narozeninám prof. Zdeňka Urbana*.
- č. 3/1995 (komemorativní větev HB): *Češi v Bulharsku. Dějiny a typologie civilizační úlohy. Část I (sborník statí)*.
- č. 1/1996 (zábovná větev HB): V. Todorov. *Strýc Švejk aneb zahledění se do Česka*.
- č. 2/1996 (antologická větev HB): *Most. Dvacet bulharských básníků v českém překladu Ludnily Kroužilové*.
- č. 4/1996 (vědecká větev HB): J. Bačvarov. *Čeština v slovanském kontextu*.

– č. 4/1997 (Bohemia klub): *Než se staneš radostí... Sborník na počest Grigoru Lenkovovi*.

– č. 2/1998 (Bohemia klub): I. Pavlov. *Literární výzvy a slavistická zkoumání*.

– č. 1/2001 (Bohemia klub): A. Popov. *Český intelektuál v 90-tých letech 20. století – mámení a trápení*.

Samozřejmě, tím není vyčerpán obsah všeho vydaného v „Homo Bohemicus“ a ve všech jeho přílohách a odvětvích. Pokracuje i nadále překladatelská činnost, která se stále více obrací i k mladším autorům z posledních desetiletí 20. století. O obraz postmodernistické české literatury usiluje například č. 2–3/2000 s titulem *Množící se smysl* (odpovědná redaktorka A. Burova), doprovázený překladem literárních parodií M. Viewega *Nápady laskavého čtenáře*. Práce pokračuje, takže čtenářům časopisu „Homo Bohemicus“ nezbývá než... nechat se překvapit.

Jordanka Trifonova, Margarita Mladenova, Sofia